

l'any 1899, en un moment en el qual estava deslligat de les ocupacions eclesiàstiques.

«La cançó de Na Ruixa-Mantells» enllaça amb la tradició temàtica de les nimfes o dones d'aigua. Primer, Costa tracta aquesta tema de forma indirecta i tangencial a «La font». Posteriorment, el desenvolupa a «Dones d'aigua», on reflexiona sobre el poder màgic d'aquestes fades des dels seus orígens i fins que foren condemnades a les tenebres; i a «La cançó de na Ruixa-Mantells» li dona personalitat pròpia.

Costa adopta el nom d'aquesta fada marina a partir d'una sinècdoque que la caracteritza de manera singular. Així el nom de Ruixa-Mantells designa el vel de roba fina, com a tul, que adorna el mantell de les sirenes amb el qual capturen els homes imprudents i que es mou com grans onades. D'altra banda, el nom fa al·lusió a la cova de na Ruixa, situada entre el Racó de les Arcades i Ca n'Eloi, molt a prop del cap de Formentor. EL mateix Costa constata aquesta localització en una còpia del poema que envia juntament amb una carta a Joan Lluís Estelrich el 9 d'octubre de 1899, en la qual identifica el lloc:

“Prop del cap de Formentor hi ha una cova marina qu'els mariners anomenen l'Hostal de n'Arruixa-mantells, y d'una tradició ja perduda he pogut col·legir qu'en temps passat deyan que hi habitava una bruixa d'aquell nom”.

(Mossèn Bartomeu Torres Gost, *Epistolari de Miquel Costa i Llobera i Antoni Rubió i Lluch a Joan Lluís Estelrich*, Palma, Editorial Moll, 1985, pàg. 143).

Argument

«La cançó de Na Ruixa-Mantells» és una poema narratiu que conta, a partir de dues històries encreuades de dos personatges femenins, una tragèdia marinera, potser la més bella de totes. D'una banda descriu com la boja del Camp de Marina vaga a la recerca del mariner estimat que un dia fou segrestat per una fada marina, metàfora de la mar; i de l'altra, conta com és na Ruixa-Mantells, la sirena que ha seduït i encativat el seu estimat al fons de la mar.

Poema

La canço de Na Ruixa-Mantells

Passant gemegosa com fa la gavina
que volta riberes i torna a voltar,
anava la boja del Camp de Marina
vorera de mar.

Descalça i coberta de roba esquinçada,
corria salvatge, botant pels esculls;
i encara era bella sa testa colrada,
la flor de sos ulls.

Color de mar fonda tenia les nines,
corones se feia de lliris de mar,
i arreu enfilava cornets i petxines,
per fer-se'n collar.

Així tota sola, ran ran de les ones,
ja en temps de bonança, ja en temps de maror,
anava la trista cantant per estones
l'estranya cançó.

“La mar jo avorria mes ja l'estim ara
des que hi té l'estatge l'amor que em fugí.
No tinc en la terra ni pare ni mare,
més ell és aquí!

Un temps jo li deia: pagès te voldria,
pagès, anc que fosses pastor o roter;
i dins la mar ampla, com ell no n'hi havia
d'airós mariner.

Bé prou li diria cançons la sirena
quan ell a la lluna sortia a pescar:
per'xò ma finestra deixava sens pena,
sortint a la mar.

“La mar el volia, jamai associada
de vides, fortunes, tresors i vaixells;
i d'ell va fer presa dins forta ventada
na Ruixa-mantells.

Na Ruixa és la fada d'aquestes riberes,
que allà a les grans coves, endins, té l'hostal
amb arcs i figures, amb llits i banyeres
de nacre i coral.

Per bous de sa guarda dins fondes estables
allà té na Ruixa clapats vells marins;
si vol per son carro cavalls incansables,
allà té delfins.

Quan surt, va vestida de seda blavosa,
amb totes les tintes del cel i la mar,
i blanc com la cresta de l'ona escumosa

son vel fa volar.

De l'arc que entre núvols promet la bonança,
la faixa ella imita per fer son cinyell...
Mes ai del qui rema, quan ella li llança
son ample mantell!

Perdut és el naufrag quan ella el socorre
i el pren entre els signes del vel florejat...
La roca feresta serà ja la torre
on quedí encantat.

Allà té na Ruixa mon bé, dia i nit,
on ell cosa humana no veu ja ni sent.
Ai, si ell m'escoltava, bé prou sortiria
de l'encantament!"

.....

Així tota sola, ran ran de les ones,
ja en temps de bonança, ja en temps de maror,
anava la trista cantant per estones
l'estranya cançó.

Un vespre d'oratge finí son desvari: son cos a una cala sortí l'endemà;
i en platja arenosa, redós solitari,
qualcú l'enterrà.

No té ja sa tomba la creu d'olivera,
mes lliris de platja bé en té cada estiu,
i sols ja hi senyala sa petja lleugera
l'aucell fugitiu...

Mètrica

«La cançó de Na Ruixa-Mantells» consta de desset estrofes de tres versos decasíl·labs cesurats (5+5) i un pentasíl·lab cadascuna. Manté una alternança de rimes masculines i femenines i una disposició de la rima ABAb.

El decasíl·lab és un vers d'art major que té deu síl·labes. Ha estat el vers per excel·lència de la poesia catalana i conforma una rica tradició medieval que arriba fins als nostres dies, encara que Costa i Llobera no usa el decasíl·lab clàssic català (4+6) en què l'accent recau a la quarta síl·laba que coincideix amb la paraula aguda. Cal assenyalar que Costa és un defensor de la "forma poètica" de l'harmonia entre la forma i el contingut, i que la seva conferència a l'Ateneu Barcelonès sobre "La forma poètica" (1904) assolí un gran èxit.

L'estructura

El poema presenta l'estructura encaixonada del relat dins el relat. És una característica d'alguns contes meravellosos.

La primera estrofa representa el gest turmentat de la boja del Camp de Marina, que camina a la deriva per la vorera de mar.

La segona i la tercera estrofes són la descripció o prosopopeia d'aquesta dona que resta totalment lligada a la mar. La imatge que se'ns dibuixa és la d'una salvatge que bota descalça entre els esculls, però que encara conserva la bellesa en el rostre i els ulls, els fons dels quals traspua l'anhel de trobar-se amb l'estimat en la profunditat de la mar.

La quarta estrofa continua el dibuix del perfil psicològic de la jove turmentada i n'accentua les notes de solitud i deliri constant al llarg dels anys. El narrador subratlla el seu caràcter anomenant-la "la trista". Aquesta estrofa serveix com a discurs per introduir la cançó que marca entre comes i que constitueix el nus del poema.

La quinta estrofa implica un canvi de veu. "La trista" recita aquesta melodia de tonades planyívoles i llastimoses en primera persona. Aquesta cançó té una doble finalitat: per una banda, ens descobreix els sentiments i la causa del desvari de la boja; i per l'altra, ens revela la història de la sirena.

L'atenció se centra en la solitud del personatge, no hi ha res que la lligui a la terra, ni els pares ni l'estimat.

El vincle amb la mar simbolitza la mort, que ja compta amb el seu estimat, i l'anhel d'unir-se amb ell en una vida nova. Aquest tema procedeix dels simbolistes, per als quals les imatges de la mar s'identificaven amb personatges femenins i representaven idees com la mort, la vida i l'ànima.

Les estrofes sisena, setena i vuitena ens acosten a la lluita entre la terra i la mar per apoderar-se del mariner, que no és altra que el combat entre la jove i la sirena.

El nom de la sirena apareix per primera vegada a l'últim vers de l'estrofa vuitena i es concatena en el primer vers de l'estrofa següent, en què es traça el seu perfil.

Les estrofes novena i desena identifiquen aquesta fada com la reina d'aquestes riberes, on té un palau sumptuós i meravellós format per elements de les profunditats de la mar, imatges que remetent a la sirena del mar de les rondalles mallorquines.

Les estrofes onzena i dotzena descriuen la indumentària de la jove.

Els dos últims versos de l'estrofa dotzena són una extensa exclamació que adverteix -com insinuava el vell pastor a les dones d'aigua- de la fatalitat del mariner que innocent cau sota el mantell. Més precisat en l'estrofa següent:

“Perdut és el naufrag quan ella el socorre
i el pren entre els signes del vel florejat...
La roca feresta serà ja la torre
on quedi encantat.”

Les dones d'aigua seduïen els mariners, però no els devoraven, sinó que els convertien en pedra dins la roca feresta.

L'**estrofa catorze** clou aquesta trista cançó amb un llarg epifonema que indica el lloc, la “roca feresta” on l'infortunat mariner roman encantat per na Ruixa-Mantells. Aquesta estrofa esdevé un intens gemec en què la vençuda plora, amb àcides llàgrimes, el triomf de la sirena i la victòria sobre la terra.

L'**estrofa quinzena** és la mateixa que la quarta i reapareix com a recordatori de l'aflicció de “la trista”. Moment en què la veu del narrador reprèn el motiu de la història de la folla i ens condueix cap al final tràgic que s'esdevé a les estrofes setze i desset.

A l'**estrofa setzena** es produeix un canvi en el temps verbal. Ara el narrador usa el pretèrit perfet simple amb el qual expressa el final dissortat de la pobra infeliç. La solitud acompanyà la seva vida i la seva mort. Algú l'enterrà a la platja arenosa i broten lliris com va succeir a la protagonista de «La Flor romanial».

A l'**estrofa desset** el narrador adopta el present per testimoniar el temps que ha passat d'ençà de la mort de la infortunada. Costa empra la metonímia per expressar com el temps ha esborrat el seu record: “No té ja sa tomba la creu d'olivera”, car se suposa que l'últim gest fet pels humans ha desaparegut.

Tanmateix, la creu d'olivera, com a petja de l'home, ha estat substituïda per la generosa espontaneïtat de la natura, que origina el naixement dels lliris de platja que abans coronaven la seva testa plena de vida i ara coronen la seva ombra. I així lentament el seu ésser s'ha incorporat a la natura i ha estat substituït per ella.

Aquesta bella metamorfosi, que esborra el petit detall de la seva existència, és expressada amb una imatge esplèndida, la qual connota una identificació total amb aquesta natura que fou testimoni de la seva vida i mort:

“i sols ja hi senyala sa petja lleugera l'aucell fugitiu...”

Proposta educativa a primària

Aquest viatge de recerca té com a objectius donar a conèixer «La cançó de Na Ruixa-Mantells» entre l'alumnat de **primer fins a quart de primària**, encara que és extensiva a altres cursos, i és per aquest motiu que es fa referència tant a la mètrica com a l'estructura del poema.

Abans de sortir

El professorat pot treballar «La cançó de na Ruixa-Mantells» des de diferents aspectes com ara la dicció o vocabulari i també la part musical perquè hi ha diferents autors que han versionat aquesta cançó, potser la versió més coneguda és la de Maria del Mar Bonet, però també hi ha la del pollencí Abu Mc (Jaume Mas). El vídeo es troba a YouTube.

A Formentor

Primer, observar la mar i orientar l'alumnat sobre on està ubicada la cova de na Ruixa.

Després, per als cursos de **primer cicle 1r, 2n i 3r i 4t de segon cicle de primària** proposam llegir el poema i retornar-nos en cada una de les següents figures (indicades a sota) perquè l'alumnat les pugui entendre i les pugui dibuixar en base a la descripció, per exemple, de colors o objectes, que realitza Costa i Llobera.

- La boja del Camp de Marina
- Na Ruixa-Mantells
- La cova de la na Ruixa-Mantells
- El darrer record de la jove del Camp de Marina

***I per als cursos de 5è i 6è de segon cicle de primària**, fer diferents cal·ligrames que representin diferents estrofes del poema «La cançó de na Ruixa-Mantells».